

קנין כ"ט אהוב" תפז _____

פתח דבר:

בקנין זה יש לבאר - מיהו זה ואיזה הוא הראוי לכנותו בתואר "אהוב"?
ובקרב מי הוא אמור להיות "אהוב"? נקודה נוספת הטעונה ביאור: מדוע
תכונה זו אכן נצרכת למי שחשקה נפשו לקנות תורה?

ויש בזה הסברים רבים בדברי המפרשים, אנו נשתדל לבארם ולהוסיף
עליהם נופך בעזה"ת:

"אהוב" - אצל הקב"ה

רבינו אברהם פריצול זצ"ל פירש: כוונת המשנה היא על האדם לחשוב
ולקבוע בלבו שהוא "אהוב בפני השי"ת", וחמלתו עליו. ותועיל לו ידיעה
זו שיצליח בכל דרכיו ובתלמודו.

ובאמת ראוי להתבונן מעט עד כמה הקב"ה אוהב אותנו, ואין ספק
שאם נרגיש זאת, כל הנהגותינו תשתפרנה מקצה לקצה, ואם כן הדבר
הוא הכרחי מאוד להשגת התורה, וכמו שנבאר.

רבינו יונה זצ"ל (אבות פ"ג משנה יח) על דברי המשנה: "חבה יתירה נודעת
להם שניתן להם כלי חמדה, שבו נברא העולם שנאמר (משלי ד, ב): "כי לקח

תפח _____ תורה דיליה

טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו", כתב בזה"ל: "וידיעת אלה הדברים הם לתועלת גדולה לדביקות, אחר שנתגלה לנו כי האדם חביב לפניו מכל הבריות, כי בצלם אלוקים בראו, וישראל יודעין כי הם חביבין מכל שאר האומות, כי נקראו בנים למקום ובחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו שמסיבתה נברא כל העולם כלו".

האדם חביב אצל הקב"ה יותר מהמלאכים!

המהר"ל זצ"ל (דרך חיים - פ"ג משנה יח) מפרש:

"חביב האדם" - "מקשין על זה שאמר חביב האדם שנברא בצלם אלהים וגו', ואחר כך אמר חבה יתירה נודעת לו וכו', מה בא להוסיף שאמר "חבה יתירה נודעת לו", בוודאי מאחר שנברא בצלם אלהים דבר זה נודע לו. וכן קשיא אצל "חביבין ישראל שנקראו בנים", כי מה בא להוסיף במה שאמר חבה יתירה נודעת לו, ובודאי כיון שנקראו בנים למקום דבר זה נודע לו".

ותירץ המהר"ל זצ"ל: "מה שנאמר כאן "חביב האדם", על כרחך פירושו שהוא חביב אף מן המלאכים, כי מה שהאדם חביב מן הבהמה וכי דבר זה צריך לומר? ועל כרחך פירושו שהאדם חביב אף מן המלאכים!"

"הפתח הראשון - שידע העובד ערך עצמו וחיבתו אצל השי"ת"

ובפתיחת הספר שערי העבודה כותב רבינו יונה זצ"ל: "הפתח הראשון הוא שידע האיש העובד, ערך עצמו, ויכיר מעלתו ומעלת אבותיו, וגדולתם וחיבתם וחיבתם אצל השם יתברך".

הרי לך מדברי החסיד רבינו יונה זצ"ל: כל עבודת האדם, מיוסדת בראש ובראשונה על הידיעה עד כמה חביבין אנו אצל הבורא יתברך.

ועיין בספר כד הקמח לרבינו בחיי זצ"ל, שהאריך להראות ולגלות מכמה וכמה מקורות, מה רבה ועצומה היא מידת האהבה של הקב"ה אלינו.

קנין כ"ט ט אהוב" _____ תפס

בש"ס ובמדרשים מצינו פעמים רבות את הביטוי אשר שגור היה בפי חז"ל: "חביבין ישראל...".

מדוע נגלה ה' למשה בקולו של אביו?

סימוכין לכך יש להביא מדברי המדרש (שמות רבה ריש פרשה ג): "אמר רבי יהושע הכהן בר נחמיה: בשעה שנגלה הקב"ה על משה - טירון היה משה לנבואה (כלומר: שעדיין לא היה מורגל בנבואה - עץ יוסף). אמר הקב"ה: אם נגלה אני עליו בקול גדול - אני מבעתו, בקול נמוך - בוסר (מזלזל) הוא על הנבואה. מה עשה? נגלה עליו בקולו של אביו, אמר משה: הנני מה אבא מבקש, אמר הקב"ה: איני אביך אלא אלוקי אביך, בפתוי באתי אליך כדי שלא תתירא".

יש להוסיף עוד, לכאורה הקב"ה יכול היה לקרוא לו בקול נאה וערב, מדוע קראו בקול אביו גרידא? ובהכרח טמון כאן יסוד עצום - כל אדם חש כי האדם אשר אוהב אותו יותר מכל אחד אחר בעולם הינו אביו, זה מה שרצה הקב"ה להראות למשה רבינו ע"ה בכך שקרא לו בקולו של אביו, שידע שאהבתו אליו הינה ללא גבול וללא תנאי!

ואם נתרגל לפקוח עין ולראות את כל הטובות שהקב"ה עושה עמנו על כל צעד ושעל, ועל הבריאה הנפלאה שברא, נשים לב לכל השפע המצוי בעולמנו, בדומם צומח חי מדבר... דוגמא קטנה: הפירות וירקות עשויים כל אחד בצבע אחר, ריח אחר ולכל אחד טעם שונה, הכל רק בכדי שנהנה מזה. וכמו שמברכים אנו בברכת האילנות: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם"; לו היינו מתבוננים בכל הדברים הנפלאים שבבריאה, היתה חודרת ללבנו ההרגשה, כמה הקב"ה אוהב אותנו.

תופעת ה"נשירה" - בגלל העדר תחושת אהבה!

ושמעתי מראש ישיבה אחד שליט"א אשר הינו גם מחנך דגול את הדברים הבאים: הסיבה העיקרית לתופעת ה"נשירה" המצויה כיום - נערים

תצ _____ תורה דיליה

אשר יוצאים לתרבות רעה ופורשים מהתורה רח"ל, היא מפני שלא השרישו בליבם שהקב"ה אוהב אותם, אילו היו מרגישים שהוא אוהב אותם, לא היו נוטים מהדרך הנכונה. באופן כללי - הידיעה וההרגשה שהקב"ה אוהב אותנו - נעדרת מלבבותיהם של רבים.

"אהוב" - גם על הקב"ה וגם על הבריות

המהר"ל זצ"ל בדרך חיים ביאר באופן אחר את הקנין "אהוב": "אהוב אל השם יתברך וכן אל הבריות, דודאי אם אינו אהוב בעיני השם יתברך לא יתן לו מתורתו, וכן צריך שיהיה אהוב מקובל על הבריות כי גם בזה קרוב הוא אל התורה, שהרי כל מי שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. וכאשר רוח המקום נוחה הימנו אז יושפע מעליו השם יתברך מחמתו".

יוצא אפוא מדברי המהר"ל זצ"ל - המתנהג עם הבריות בדרך ארץ ובמדות טובות, הבריות מחזירות לו ידידות ואהבה, ועל ידי זה גם להקב"ה יש נחת רוח ממנו!

יש להיות "אהוב" על הקב"ה על ידי קיום מצוותיו

בספר רוח חיים פירש, וז"ל: אהוב - וז"ל המשנה: (פ"ו מ"א): "נקרא רע אהוב". כי עיקר הוא אם הוא נאהב גם כן. כי לא די במה שהאדם אוהב את הקב"ה כי אם צריך להשתדל שגם השם יתברך יאהבנו. היינו שישמור מצותיו וילך בדרכי ה' למען יאהבהו. אבל אם אינו מקיים ככל אשר צוהו ה' אף אם הוא אוהב בלבו את ה' כיון שאינו נאהב מאת ה' - אין זה כלום".

ונראה להטעים בזה: מה שמורגל בפי האנשים לומר דרך משל: "אני אוהב דג", אין אמת בדבר, כי אינו אוהב את הדג, אלא אוהב הוא את עצמו, ויש לו תענוג מאכילתו, כי אילו היה אוהב באמת את הדג לא היה הוא נאכל על ידו...

הוא הדין במי שמעיד על עצמו - "אני אוהב את הקב"ה", אך האמת

קנין כ"ט ט אהוב" תצא

היא שאינו אלא אוהב את עצמו. וצריך לדעת שבכדי לאהוב את הקב"ה באמת, יש ללמוד את תורתו ולקיים את מצוותיו ולעשות לו נחת רוח, ואדם הזוכה לכך - הקב"ה משיב לו אהבה, וכך נפתחים לו שערי תורה, ובזה השלים את קנין התורה של "אהוב".

"ואהבת את ה' אלוקיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך

הנהגה זאת אופיינית לגדולי התורה בעבר ובהווה, להתנהג באופן נפלא בענייני בין אדם לחבירו, וכדאיתא בגמרא במסכת יומא (דף פג:): "אביי אמר: כדתניא, (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלוקיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר (ישעיהו מט, ג) "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".

ניתן לומר בפשטות: הקב"ה משפיע מתורתו למי שהתורה מתאהבת ומתקבדת על ידו, בכדי שחלילה לא תתבזה התורה.

ולכן זה חשוב מאוד וקנין לתורה להתנהג בצורה ראויה לבן תורה, ולהיפך מי שלא מתנהג כדבעי, הדבר גורם שהתורה נמאסת על ידו, ומובן מדוע אינו זוכה לתורה.

סיפר הגאון רבי משה אהרן שטרן זצ"ל משגיח דישיבת קמניץ: בשנת תשכ"א הוקם בנין חדש ומפואר עבור ישיבת גייטסהד שבאנגליה, הוא הכיל בית המדרש רחב ידיים וכן בנין של פנימייה חדשה. בעת שהוגשו תכניות הבניה לרשויות המוניציפליות התנגדו להן כמה גוים מתושבי השכונה, הם החליטו להחתים "עצומה" בכדי ללחוץ על הרשויות לא לאשר את הבניה. בראשונה פנו מפני הכבוד אל הכומר הפרוטסטנטי הגר בשכונה, בכדי שיחתום על העצומה, למרבה הפלא הוא אף דיבר על לבם לבטלה, וכה אמר: "מחבב אני את תלמידי הישיבה, ואני מתפעל מהם, צאו וראו:

תצב _____ תורה דיליה

בכל שנות מגורי במקום, אני רואה את התלמידים עסוקים בלימודיהם, לא נתקלתי אפילו במקרה אחד שתלמיד ירים יד על חבירו, או באיזו התנהגות פרועה אחרת מצידם, נאים הם בהליכותיהם, ומקנא אני בהם, כי לנו אין מוסד כזה!"

דקדוק המידות של הגר"א לופיאן זצ"ל

בהקדמת הספר לב אליהו מסופר: הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל הגיע פעם לביתו, הוא הבחין שעוזרת הבית סיימה זה עתה את שטיפת הריצפה, עמד רבי אליהו זצ"ל וניקה את נעליו בהקפדה מרובה לפני הפתח, ולא נתקררה דעתו עד אשר עמד על רגל אחת ובדק היטב את סוליית הנעל אם לא נשאר בתחתיתה משהו של לכלוך, ואחר כך עמד על רגלו השניה ובדק את נעלו האחרת, רק אחר כך נכנס לביתו. הדבר עורר את התפעלות העוזרת שאמרה: מימי לא ראיתי אדם שידקדק כל כך לא לפגוע בזולתו! כאשר מתבוננים באורחות חייהם של גדולי הדורות, ניתן לראות שהנהגה זו בלטה מעל הכל, וכל הרואים אותם הפטירו: "אשריו ואשרי חלקו ואשרי יולדתו!"

דוגמא נוספת מסופרת בספר פניני רבינו הקהילות יעקב: מרן הסטייפלר זצ"ל נכנס לחנות של מוכר לולבים על מנת למצוא לולב מהודר שישביע את רצונו, כאשר לא מצא את מבוקשו, קם והלך מן החנות. אך לאחר רגע קט שב על עקבותיו ונכנס לחנות, חיפש שוב עד שבחר לולב, הוא שילם עליו ופנה לדרכו.

וכך הסביר לבן לווייתו: אם הייתי הולך מכאן בלי לולב, עלול היה חלילה לצאת קול שהסטייפלר חיפש ולא מצא בחנות בין כל הלולבים לולב כשר, וכל מי ששמועה זו תגיע לאוזניו ידיר משם את רגלו, ונמצא שאני אגרום להפסידו של בעל החנות, ועל כן חזרתי וקניתי לולב למרות רצוני להשיג לולב מהודר יותר...

על ידי מידת "הכרת הטוב" נעשה האדם אהוב

כאן המקום להרחיב את הדיבור על מידה מופלאה אחת, שאם מתקן

קנין כ"ט "אהוב" תצג

בה האדם את עצמו אזי אנשים יגידו עליו "כמה נאים מעשיו וכמה מתוקנים דרכיו", ומאיך מי שלא השלים בה את נפשו - הבריות יהיו מלאי תלונות עליו, וירצו להתרחק ממנו.

ולכן הנני רואה כאן המקום לצרף מאמר שדיברנו בו בעזה"ת על הענין של "הכרת הטוב" בכדי לדעת את גדריו ועניניו, ובפרט שהמוכתר במידה חשובה זו - רוח הבריות נוחה הימנו, וממילא גם רוח המקום נוחה הימנו, והדבר נכלל בקנין התורה - "אהוב".

"הכרת הטוב" - חיוב גמור!

רגילים אנו לחשוב ש"הכרת הטוב" היא מדרכי הנימוסים שהרי השכל מחייבו, ואין זו אלא מדת חסידות. אך מחשבה זו בטעות יסודה, ואם נעמיק ונעיין במקומות רבים בחז"ל ניוכח שמדובר בחובה גמורה.

ובאמת שלא זו בלבד ש"הכרת הטוב" היא חובה גמורה, היא גם היסוד של כל מערכת העבודה, וכמו שכתוב בספר חובות הלבבות (שער עבודת האלוקים פ"א): "המחייב והמכריח של כל עבודת ה' וקניני השלימות הוא ההרגשה של הכרת הטוב להבורא יתברך"; ועל כך מיוסד ובנוי כל פרקי הספר "חובות הלבבות"!

"הכרת הטוב" - עבדות והשתעבדות לבעל הטובה

עוד יתברר לנו מהתבוננות במעיין קודשם של חז"ל, שאין יוצאים ידי חובת "הכרת הטוב" באמירת מילות נימוסין כמו "תודה רבה", או בהענקת דורון מהודר למיטיב - לא היא, מדובר בחיוב בעל אופי אשר בא ממעמקי הנפש של המכיר טובה, וכפי שהיטיב להגדיר זאת המשגיח רבינו ירוחם זצ"ל: "הביאור האמיתי של הכרת הטוב הוא עבדות והשתעבדות לבעל הטובה".

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק ז) איתא: "אין לך קשה לפני הקב"ה יותר מכפיית טוב!"

תצד _____ תורה דיליה

וראה במדרש רבה (שמות פ"ד ב'): "הפותח פתח לחבירו - נפשו חייב לו".
ופירש בעץ יוסף: "כלומר, חייב למסור נפשו עליו".

ישנם כמה סוגים של הכרת הטוב, ונבאר קצת מהם בעזרת השם יתברך:

א. "הכרת הטוב" - לקב"ה

נפתח במה שהוא כאמור יסוד כל היהדות - להכיר טובה למי שאמר
והיה עולם:

במדרש רבה (פרשת בראשית א' א') על הפסוק "בראשית ברא אלוקים" -
"בשביל ביכורים שנקראו ראשית - ברא העולם". ויש לעיין מפני מה
התייחדה מצוות הבאת ביכורים שבגללה נברא העולם?

נקדים בה מילין: בפרשת כי תבוא, נצטוונו על הבאת ביכורים, מטעמי
המצוה - להכיר טובה להשי"ת על הפירות שהעניק לנו, וכמו שכתב רש"י
זצ"ל על הפסוק (דברים כו, ג): "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת
אליו" - "ואמרת אליו" - "שאינך כפוי טובה".

ועיין ברמב"ם הלכות ביכורים (פ"ג ה"ב, ופ"ד ה"ז) שם האריך לתאר את
כל העסק הגדול אשר עשו מהבאת הביכורים. וכל כך למה? אין זאת אלא
כדי להשריש בנו את החיוב להכיר טובה להקב"ה, לא רק על הפירות אלא
על הכל!

"ברכות הנהנין" - מטרתם להכיר טובה להקב"ה

איתא במסכת ברכות (דף לה.): "תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן
העולם הזה בלא ברכה... אלא סברא הוא: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם
הזה בלא ברכה". ופרש"י זצ"ל: אלא סברא הוא - "דכיון דנהנה צריך להודות
למי שבראם".

ופירש הסבא מקלם זצ"ל, שכל ענינן של ברכות הנהנין, וברכות השחר,
וברכת המזון אשר תקנו חז"ל - הם שנכיר הטובה אשר השם יתברך גומל

קנין כ"ט ט"ו "אהוב" _____ תצה

עמנו. ולכן חובה להתבונן בדבר לפני שמברכים כל ברכה, על איזו טובה מיוחדת היא נתקנה.

חובה להכיר טובה על התורה והמצוות!

עוד צריכים אנו לדעת: עלינו להכיר טובה להקב"ה על הכל כפשוטו, וכמו שכתוב: "כל הנשמה תהלל יה", ואמרו חז"ל: על כל נשימה ונשימה צריכים להודות לה'.

האבסורד הגדול הינו שאנו בטוחים בדעתנו שאנחנו אלו אשר עושים טובה וחסד להקב"ה בכך שאנו שומרים את תורתו ומצוותיו, זו טעות - כי על זה הדבר זקוקים אנו להודות לבורא עולם עד בלי די - על כך שנולדנו יהודים שומרי תורה, ונפלה בחלקנו ההזדמנות לקיים מצוות.

כך התבטא פעם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל: כשבאים אנו לבית הכנסת, המחשבה היא שאנחנו עושים "טובה" להקב"ה, אבל דוד המלך ע"ה מלמד אותנו שאין הדבר כן, אלא אדרבה "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך" (תהלים ה, ח), כלומר, רק בזכות החסד שלך אני יכול לבוא אל בית ה'. על כך צריכים אנו להכיר טובה כל יום ויום, שיש בידינו היכולת לבוא להתפלל וללמוד בבית הכנסת, הרי לדאבוננו אנשים רבים לא עלה בגורלם לפקוד את בית הכנסת רח"ל.

יש להכיר טובה על היכולת לחזור בתשובה!

כתב רבינו יונה זצ"ל בתחילת ספרו (שערי תשובה - שער ראשון אות א'): "מן הטובות אשר הטיב השם יתברך עם ברואיו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו. ולמדדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כה, ח): "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך". ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנאמר (ישעיה לא, ו): "שובו לאשר העמיקו סרה", ונאמר (ירמיה ג, כב): "שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם".

תצו _____ תורה דיליה

עלינו לעשות חשבון נפש, האם הכרנו טובה להקב"ה על שפתח בפנינו דלת לחזור בתשובה על כל החטאים שעשינו? הרי ידוע שבכל עת אשר עוברים על רצונו יתברך, אותו אבר שקיבל חיות מהמצוות, עתה לאחר שנעשה בו עבירה הוא נפגם בקלקול שאי אפשר לתקן, ובעולם האמת - מי שיש לו אבר פגום לוקה בבושה נוראה לנצח נצחים (וכמבואר בהקדמה של הספר משנה ברורה ע"ש). והקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו עלינו ברא המצוה של תשובה, שבאמצעותה אנו יכולים לתקן את כל הפגמים, כמה נפלא החסד הזה! וכמה טובה עלינו להכיר על כך לבורא כל עולמים!

מהנהגות הגדולים בענין הכרת הטוב לה'

בספר חפץ חיים (חייו ופעלו) מסופר: שנה אחת במוצאי שבת קודש קודם הסליחות, מקורבי החפץ חיים זצ"ל שמעוהו בוכה בדמעות שלישי בתוך חדרו ופונה בתוכחה ישירה אל עצמו במילים הבאות: "ישראל מאיר, האם הנך מכיר טובה וחסד להשי"ת על שחננך דעה ובינה כדי לחבר הספר חפץ חיים? האם הנך מכיר לו טובה על שהעולם לומדים בספר חפץ חיים? על כך שהעולם אף קוראים לך על שם חיבורך החפץ חיים?"

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל נהג תמיד לתור אחר טובות וחסדים שהקב"ה גומל עמו, ולקיים את חובת הכרת הטוב בברכה בשם ומלכות, וכשנולדה לו נכדה הוא רצה מאוד לברך על כך, אך חז"ל לא תיקנו ברכה עבור הסבא רק להורים, על כן חיפש שני יינות אשר האחד משובח מהשני, ובירך על הראשון "בורא פרי הגפן", ואחר כך כשהובא בפניו היין המשובח יותר, בירך עליו ברכת "הטוב והמטיב", והתכוון במחשבתו לתת שבח לה' על לידת נכדתו.

מצוות כיבוד אב ואם - שורשה ב"הכרת הטוב"

כתב בספר החינוך (מצוה לג) בשורשי מצוות כיבוד אב ואם: "ראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו

קנין כ"ט ט"ו "אהוב" _____ תצו

לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלמות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא".

ועיין בשו"ת אגרות משה (יורה דעה ח"ב סי' קל), שהסיק להלכה שאפילו גר שנתגייר שהוא כ"קטן שנולד" חייב לכבד את אביו ואמו הגויים, בכדי שלא ייקרא כפוי טובה!

וכמו שמובא בתוספתא שבועות (פ"ג ה"ה): "שאלו את ר' ראובן, איזהו שנאווי שבעולם? אמר להם זה הכופר בהוריו - וכאלו כופר בעיקר".

ב. הכרת הטוב - לבעל האכסניא

עתה נציין מספר מקורות לחיוב הכרת הטוב כלפי ה"אכסניא", ובראשית הדברים יש להביא על כך יסוד נורא:

כתוב בפרשת כי תצא (דברים כג, ח): "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". ופירש רש"י זצ"ל: "לא תתעב מצרי - מכל וכל אף על פי שזרקו זכורכם ליאור. מה טעם? שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק".

ומבאר המשגיח רבי ירוחם ממיר זצ"ל בדעת חכמה ומוסר (חלק א' מאמר כ"ז): ראה והתבונן באכסניא ש"זכו" לה בני ישראל בשבתם בארץ מצרים. הרי ידוע שהמצרים לא הפסידו כלל וכלל מכך, להיפך, בני ישראל שילמו במיטב כוחם בעדה, בתחילת התקופה יוסף הצדיק ע"ה בצעדיו הכלכליים הציל את כל האומה המצרית מכיליון מוחלט, ואחר כך בשעת השעבוד בני ישראל מסרו את כל גופם ונפשם עבורם, בעצמם ליבנו לבנים ובנו את הערים פתם ורעמסס. ואחר שהמצרים התעשרו מכך, בני ישראל היו כקוף בעיניהם ולא יכלו לסובלם, עד שנגזרה הגזרה ש"כל הבן הילוד

תצה _____ תורה דיליה

היאורה תשליכהו" - גזרה שבכל משך גלות ישראל העשירה בצרות ופורעניות לא נשמעה כזאת!

ועל אכסניא נוראה כגון זו הזהירה התורה "לא תתעב מצרי" אלא הכר לו טובה, מפני ששימשו אכסניא בשעת הדחק...

ננסה לתת לכך דוגמא מחיי היום יום: שוכר דירה ששילם טבין ותקילין על שהותו בה שנים ארוכות, ויהי היום כאשר רצה לעזוב את הדירה, בעל הבית כלא אותו שם בעל כורחו, ולא עוד אלא שגרם לו צרות ויסורין במשך שנים רבות, האם היינו מעלים על דעתנו כי השוכר אחרי הצקות כה רבות מכיוונו של בעל הדירה, עדיין חייב הוא להכיר לו טובה על כך?

אלא רואים מכאן, אומר המשגיח זצ"ל, על כלל ישראל להיות במדרגה כה רמה ונישאה במידת הכרת הטוב, עד כדי כך שהתורה מצווה - "לא תתעב מצרי", ולמה? כי שימשו אכסניא בשעת הדחק! נורא נוראות!

"הכרת הטוב" - תלויה בטובה שקיבל ולא בכוונת הנותן

יסוד נוסף מונח בחובת "הכרת הטוב" של האורח למארחו:

איתא במסכת ברכות (דף נח): "הוא היה אומר: אורח טוב מהו אומר - כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח - לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מהו אומר - מה טורח טרח בעל הבית זה? פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה - לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו".

חזינן מדברי הגמרא יסוד גדול בהלכות הכרת הטוב, החובה להכיר טובה אינה תלויה בכוונת הנותן אלא בקבלת המקבל, אף שהדבר נבע מתוך אינטרס של הנותן, מכיון שקיבלת טובה עליך להכיר טובה!

ומדין "הכרת הטוב" של אורח, יובנו דברי הגמרא במסכת סנהדרין (דף לז): "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם". אין הכוונה

קנין כ"ט "אהוב" _____ תצט

כמובן שכל העולם נועד לשמשו, אלא שכל מה שיש בבריאה - עצים, פרחים, שמים וארץ... הכל בשבילי, ועל הכל אני חייב להכיר טובה להקב"ה, וכמו אורח טוב שעליו לומר "כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי".

מי שאין לו הכרת הטוב אינו ראוי לבוא בקהל ה' עד עולם!

בוא וראה מה כתיב מאידך אצל עמון ומואב (דברים כג, ד): "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' עד עולם".

השם יתברך ריחק אותם עד סוף כל הדורות על שלא עשו חסד עמנו, ומבאר שם רבי ירוחם זצ"ל, גם זה הוא משום חוסר הכרת הטוב של אותם עמים, כי אברהם אבינו הציל את לוט, והם אשר אביהם קיבל טובה מאברהם אבינו, היה להם להשיב טובה לישראל, ובכל זאת הם נהגו בחוסר הכרת הטוב. ולכן הקב"ה הרחיק אותם מלבוא בכלל ה' עד עולם!

הרי לך מהו חומר הענין של הכרת הטוב - האומה המצרית, למרות כל הצער והייסורים שהנחילו לכלל ישראל לא הורחקו מכל וכל מקהל ה', אבל עמון ומואב - אשר רק השחיתו את דרך הכרת הטוב, אינם ראויים לבוא בקהל ה' בשום אופן לדורי דורות!

מהנהגות גדולי ישראל ב"הכרת הטוב" למארחיהם

מסופר על המשגיח רבי ירוחם זצ"ל: פעם שהה כמה ימים בעיירת מרפא לצרכי בריאות, הוא התאכסן שם בבית אחד מבחורי ישיבת מיר שהיה "חסידי אלכנסדר". כאשר הגיעה השבת חשבו כולם שהמשגיח זצ"ל לא יתפלל בצוותא עם מארחיו אשר התפללו בנוסח חסידי אלא בנוסח אשכנז כמנהגו, אמנם רבינו המשגיח זצ"ל עמד על כך להתפלל בבית הכנסת של החסידים, כי זה מכבודו של בעל האכסניא.

על הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל בעל המכתב מאליהו מסופר (מחנך לדורות ח"ב עמ' שלב): פעם צעד ברחוב, לפתע נעצר בסמוך לחנות של

תק _____ תורה דיליה

בגדי ילדים, הוא בחן את הבגדים דרך חלון הראווה ורשם לעצמו את מחיריהם, כאשר מקורביו שאלו אותו פשר הדבר, הוא ענה: אברך בכולל הזמין אותי לסעוד בביתו ארוחת ערב, והיות ואני מתכונן להיענות להזמנה, ויחול עלי חובת הכרת הטוב גם לזוגתו של המארח, אגמול לה בכך שאקדיש לה תשומת לב ואשוחח עמה על מחירי הבגדים!

עוד מובא שם: הוא נהג בעצמו להוריד את כלי האוכל מן השולחן בסיומה של הסעודה, באומרו: "זהו תפקידם של הגברים כהכרת הטוב לנשים אשר טרחו בהכנת הסעודה".

רבינו הגרי"ז זצ"ל - מפורסמת הייתה הקפדתו להביע את הערכתו לאלו שזכו לארחו באכסנייתם.

אירע פעם שבעל האכסניא הקבוע שלו בשויץ הזדמן לארץ, ושלח להודיע על כך להגרי"ז זצ"ל, מיד שלח הרב זצ"ל לשאול אותו אם דעתו לעלות לירושלים, הוא ענה שביום פלוני בשעה שלוש אחר הצהרים הוא יגיע לירושלים היישר אל מעונו של הגרי"ז זצ"ל. בסופו של דבר כאשר הגיע היה זה בשעה מאוחרת מהצפוי, לתדהמתו הוא מצא את הרב מבריסק זצ"ל עומד מחוץ לביתו ומצפה לבואו, למרות שמדובר היה באיחור של כמה שעות. הגרי"ז זצ"ל הדגיש בפניו כי הוא מכבדו בכדי להכיר לו טובה על האירוח.

וכן כאשר היה הרב מבריסק זצ"ל בשויץ ונקרא לעלות לתורה, נהג לתרום תרומה נכבדה מאוד לישיבה שבראשה עמד מארחו, הוא הסביר - אם ארצה לשלם למארחי על כל הוצאותיו הוא יתבייש ולא יסכים לקבל ממני פרוטה, לפחות אתרום תרומה הגונה לישיבה על מנת להקל עליו במעט את עול הישיבה הרובץ על כתפיו.

ידועה התמונה של הגרי"ז זצ"ל מחייך נגד המצלמה, היא צולמה בשויץ, הסיפור שעומד מאחורי התמונה - בעלת הבית המארכת ביקשה את רשותו לצלמו, ואפילו שנהג בדרך כלל להקפיד מאוד שלא יצלמו אותו, הכרת הטוב שאני, ולא רק שנתן את הסכמתו הוא אף חייך לצורך הצילום, והדבר הוא נפלא!

ג. הכרת הטוב - לאשתו

איתא במסכת יבמות (דף סג): "רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי, צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. אמר ליה רב: והא קא מצערא ליה למר! אמר ליה: דיינו שמגדלות בנינו, ומצילות אותנו מן החטא".

והמאירי זצ"ל שם מפרש "צייר לה בסודריה" - שהיה נותן לה בסודר עטוף יפה, דרך חיבה.

למדנו מכאן - אפילו שאשה חייבת מן הדין בכבוד בעלה, והיא אינה מקיימת את חובה אלא מצערת אותו, בכל זאת יש לכבדה כמעשה דרבי חייא, שהכיר טובה לאשתו על כך שהיא מגדלת את בניו ומצילתו מן החטא, ועל כן שלח לה מתנה עטופה באריזה נאה...

אם הדברים אמורים באשה שמצערת את בעלה, הרי בנשים כשרות מה נאמר ומה נדבר - כמה הכרת הטוב חייבים אנו להן, הן נותנות את כל כולן בניהול הבית בסדר וניקיון, הן מבשלות ומגהצות, והן דואגות שהכול יתנהל על מי מנוחות, העיקר בכדי להקל את העול מעל כתפנו, וכך יתאפשר לנו ללמוד את התורה הקדושה בלי שום טרדה.

על כן חייבים אנו להכיר טובה לנשותינו עד בלי סוף!

הכרת הטוב זו מיוסדת גם על הגמרא במסכת יבמות (דף סב): "א"ר חנילאי: כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה. במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה".

וכתב בספר עלי שור (ח"ב עמ' רעט): "בין בני זוג תמיד ישנם ליקויים מחמת מדות רעות והרגלים רעים, אך כל עוד שמכירים גם הטוב שמקבלים אחד מהשני, אז יוכלו לגור בכפיפה אחת, כי הא דאמרו: "דיינו שמגדלות את בנינו".

יש להביע את הכרת הטוב בפה ובמעשה

וכותב עוד שם (עמ' רפב): כל השלום בית תלוי בהכרת הטוב, כי ככל

תקב _____ תורה דיליה

שעובר הזמן רגיל כל אחד לחשוב שבן זוגו מחויב לתת לו או לעשות לו דבר כזה או אחר, ולא כן הוא, ולכך צריך להכיר טובה האחד לשני, ולהביע את זה בפה ובמעשה.

המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל גם היה אומר: צריך לדבר דברי תורה המושכים את הלב בשולחן השבת משום חובת הכרת הטוב, ועל כן יש להקפיד לבחור דברים שגם האשה תוכל להבינם וליהנות מהם, ולא לעסוק במערכות ופולפולים שאין לה יד ורגל בהם.

כך מסופר על הגאון רבי הירש פלאי זצ"ל שהקפיד להכיר טובה לאשתו, גם כאשר היו מתארחים אצלם בחורים מהישיבה בסעודת השבת, דאג להגיד לה - "הכול מאוד טעים", וכן אמר לבחורים שאכלו אצלו: "כדאי לאכול ממאכל זה, הוא מאוד טעים". במילים אלו העניק לה הרגשה טובה על האוכל שעמלה והכינה.

ד. הכרת הטוב - לרבו

כתב הרמב"ם זצ"ל (הלכות תלמוד תורה פ"ה ה"א): "כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יותר מאביו, שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא, ראה אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת לשל אביו...".

הרי לך כי החיוב של כבוד אביו מבוסס על הכרת הטוב על כך שהביאו לחיי עולם הזה, ואם כן ק"ו החיוב של כבוד רבו נובע גם מפני הכרת הטוב שמביאו לחיי עוה"ב. ועוד צריך להכיר לו טובה - על כך שכל הזמן הוא מתיר ופושט לו את כל שאלותיו וספקותיו, והרי כמה יש לרחם על אותם אלו שאין להם רב ומלאים ספיקות כרימון, וכבר ידוע מאמר החכם "אין שמחה כהתרת הספיקות!"

ה. הכרת הטוב - כלפי רבותינו המפרשים ז"ל

איתא במשנה (מסכת אבות פ"ו מ"ג): "הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת - צריך לנהוג בו כבוד,

קנין כ"ט "אהוב" _____ תקג

שכן מצינו בדוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, וקראו רבו אלופו ומיודעו, שנאמר (תהלים נה, יד): "ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי". והלא דברים קל וחומר: ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד - קראו רבו אלופו ומיודעו, הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת - על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה, שנאמר (משלי ג, לה): "כבוד חכמים ינחלו", "ותמימים ינחלו טוב" (משלי כה, י), ואין טוב אלא תורה, שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד, ב).

על כל יהודי להתבונן - כמה הכרת הטוב הוא מחויב באופן אישי למפרש הגדול רש"י הקדוש, הרי כה חסר ויתום היה לימוד התנ"ך והגמרא בלעדיו, וכן עליו להכיר טובה למרן הבית יוסף זצ"ל וכל הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, וישים אל לבו את עמלם ויגיעתם שכל הלכה היוצאת מתחת ידם תהא ברורה, וכמה טרחה ויגיעה חסכו הם ממנו כאשר האיר את עיניו, רק בכדי שיוכל ללמוד בהשקט ובשלווה.

אשר על כן הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל כותב: עלינו להקפיד גם לבטא בפה את הכרת הטוב אל המאורות הגדולים בכדי שנחזק בנפשנו מדה זו, ולכן יש לומר רש"י הקדוש, או זצ"ל, וכן על זה הדרך להזכיר את שאר רבותינו הראשונים זצ"ל, או כל מחבר אחר שממימו אנו שותים.

זכורני וועד של המשגיח הגר"ש וולבה זצ"ל בבית המוסר, הוא עסק בענין של כח הנתינה והנטילה, מתוך הספר מכתב מאליהו. כאשר סיים את דבריו, הפטיר: חייבים אנו להכיר טובה להרב דסלר זצ"ל על המאמר הנפלא הזה שפתח לנו את שערי ההבנה בענין!

ו. הכרת הטוב - אפילו לגוי!

עתה נביא ממקורות רבים בחז"ל ובמשנתם של רבותינו ז"ל, כי קיימת חובת הכרת הטוב גם כלפי גוים:

תקד _____ תורה דיליה

א. הרד"ק זצ"ל (תהלים פרק טו) כותב: "אבל בודאי אם עושה הגוי חסד וטובה עם ישראל, חייב לעשות הישראל גם כן עמו חסד ולהיטיב לו".

ב. בספר השל"ה הקדוש (ספר בראשית, דרך חיים תוכחות מוסר פרשת ויגש) כתב: "רק אדמת הכהנים לא קנה וגו' (שם מז, כב). צריך אדם שלא להיות כפוי טובה, וישלם טובה תחת טובה אפילו לגוי. הכומרים של מצרים עשו טובה ליוסף כשהיה דינו בפניהם בענין מעשה דאשת פוטיפרע, כאשר הבחינו שהאמת אתו הצילו אותו ממות, כדאיתא בדברי רז"ל וכו' (תרגום יונתן שם לט, כ), על כן עתה גם כן הטיב עמהם. הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם".

ג. היעב"ץ זצ"ל (בסידורו עמודי שמים) כתב: "אם קבלת טובה מאדם, ואפילו גוי שהטיב לך, זכור לו ושמור לו טובה".

ד. בספר המדות (תפילה אות ס"ב) איתא: "אסור לאדם שיהיה כפוי טובה, בין לישראל בין לגוי".

יש בענין מדרש נורא מאוד למתבונן (שמות רבה פרשה ד ב): "לפי שאהב יתרו למשה והיה לו ריע, לכך נעשו בניו אחים לישראל בעת צרתן, והרגה יעל לסיסרא. ובשעה שאמר לו הקב"ה: "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", אמר לו: רבון העולם איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו חייב לו... לכך אמר משה לפני הקב"ה: קבלני יתרו ונהג בי כבוד איני הולך אלא ברשותו, לכך כתיב "וילך משה וישב אל יתר חותנו".

ומוסר ההשכל נפלא עד למאוד - הרי בני ישראל סבלו סבל בל יתואר, ואף היה צווי מפורש של הקב"ה אל משה רבינו ע"ה שילך ויציל את עם ישראל, ויתרו לא היה תחת כנפי השכינה באותה שעה, עם כל זאת חיוב הכרת הטוב גבר על כל השיקולים! ומשה רבינו ע"ה לא הסכים ללכת ללא הסכמתו!

קנין כ"ט ט"ו "אהוב" _____ תקה

מדוע נחלק נהר גינאי עבור הגוי?

הגאון רבי דוד כהן שליט"א אמר בשם המשגיח הגאון רבי מאיר חדש זצ"ל עוד הערה נפלאה:

הגמרא במסכת חולין (דף ז.א.) מספרת: "רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין, פגע ביה בגינאי נהרא, אמר ליה: גינאי, חלוק לי מימך ואעבור בך, אמר ליה: אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, אני ודאי עושה, אמר ליה: אם אי אתה חולק, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם, חלק ליה. הוה ההוא גברא דהוה דארי חיטי לפיסחא, אמר ליה: חלוק ליה נמי להאי דבמצוה עסיק, חלק ליה. הוה ההוא טייעא דלווה בהדייהו, אמר ליה: חלוק ליה נמי להאי, דלא לימא: כך עושים לבני לוי? חלק ליה".

הנה לפנינו: אפילו עבור גוי ערל ביקש רבי פנחס בן יאיר לשדד את מערכות הטבע ולחלק את הנהר. וביאר בזה הגאון רבי מאיר חדש זצ"ל - הסיבה שהוא עשה זאת מפני שהוא חב לו הכרת הטוב, שהרי היה בן לווייתו, ואף שרבי פנחס בן יאיר מלומד היה בניסים ולא חשש שיזיקו לו סכנות הדרך, ועוד - מן הסתם לא די שלא סייע אלא הוא גם הפריע לו בנוכחותו, אך מפאת הכרת הטוב, ציווה לנהר שייחלק גם עבור הגוי.

וגם הנהר לא השיב לו מאומה, אלא הסכים להתפצל פעם נוספת רק בגלל הגוי, זהו מתוקפו של חיוב הכרת הטוב המחייב אפילו את מערכות הטבע.

החפץ חיים זצ"ל התפלל עבור גוי - משום הכרת הטוב

במאמרים של רבינו החפץ חיים זצ"ל (ספר מאיר עיני ישראל עמוד 453) מסופר: יהודי אחד ממקורביו של הרבי מבעלז זצ"ל סיפר, כי בצעירותו היה עצור במחנה עבודה עם יהודים רבים. את המחנה ניהלו שניים, האחד - יהודי והאחר גוי. למרבה הפלא היה היהודי היה שונא דת והתאכזר מאוד אל אחיו. לעומתו הגוי היה רחמן ליהודים ונתן להם לשמור על השבת...

תקו _____ תורה דיליה

מידי פעם יושבי המחנה היו יוצאים לכמה ימים על מנת לצבור כח בכדי שיוכלו להמשיך בעבודתם. כאשר מיודענו ביקש את רשותו של מנהל מחנה העבודה הגוי לצאת את המחנה, שאלו "להיכן אתה מתכוונן ללכת?" ענה: הולך אני לראדין, בשומעו זאת - ביקשו הגוי: אנא גש לה"קלאפץ קאיים" שלכם, שמועה הגיעה לאוזניי שניסים רבים מתרחשים בעקבות ברכותיו, ובקש ממנו ברכה גם עבורי, שאזכה לפרי בטן.

כאשר אותו יהודי הגיע למעונו של הח"ח זצ"ל וסיפר לו את כל קורותיו, בין השאר גם על כך שאותו גוי מאפשר להם לשמור שבת... נענה הח"ח זצ"ל ואמר: חייבים להכיר לו טובה, ועל כן אתפלל עליו שיזכה לילדים. וכן היה - בתום השנה נולד לו ילד, בזכותה של הכרת הטוב.

מדוע שוחח הגרא"מ שך זצ"ל עם הרופא הפולני?

העולם מספר: בימי מגוריו בעיירה קלעצק של מרן הרב שך זצ"ל, היה זה תקופה אחרי החתונה, הרבנית ע"ה ניסתה לחשוב על דרכי הפרנסה. בעיירה התגורר רופא גוי פולני שהסכים שתעבוד במרפאתו תמורת תשלום מכיון שהיו באמתחתה אי אלו ידיעות בעניני רפואה.

כעבור עשרות שנים הרופא הפולני הגיע לביקור של כמה ימים לארץ ישראל, הוא שמע את שמעו של מרן הרב שך זצ"ל ורצה ללכת לבקרו, אז הרב שך זצ"ל קיבל את פניו בשמחה ובסבר פנים יפות, ובשפה הפולנית הודה לו מקרב לב, באומרו - חייב אני הכרת הטוב אליו, ואף הזמינו להתאכסן בביתו עד אשר ימצא לעצמו סידור מתאים. נורא!

ז. הכרת הטוב לבעלי חיים

עיין בספר שפתי חיים (מועדים ח"ב עמ' רעו) שביאר את שורש מצוות פדיון בכור פטר חמור - שהן מכוח החיוב של הכרת הטוב, וז"ל:

הביאור הוא על פי דברי חז"ל במסכת בכורות (דף ה:): "אמר ר' חנינא, שאלתי את ר' אליעזר בבית מותבא רבא: מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי

קנין כ"ט ט"ו "אהוב" _____ תקז

סוסים וגמלים? א"ל: גזירת הכתוב היא, ועוד, שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים".

נמצא, שבטעם המצוה מונח היסוד של הכרת הטוב, ומשום הטובה שעשו החמורים עם ישראל בצאתם ממצרים, נעשה החמור לחפץ של מצוה עד עולם במצות פדיון פטר חמור.

ומציווי זה למדים אנו כמה וכמה פרטים בגדר מידת הכרת הטוב:

הכרת הטוב אין עניינה דווקא כלפי אדם שהתכוון לעשות טובה, אלא אף כלפי בהמה שאין לה מחשבה וכוונה, והוא הדין כלפי אדם שעשה טובה שלא במתכוון; גם אין עניינה דווקא כלפי מי שבא מרצונו ועשה טובה, אלא אף כלפי מי שהוכרח לעשות טובה ועשאה.

ובעיקר - לימדה כאן תורה שחיוב הכרת הטוב אינו רק כלפי עושה הטובה עצמו אלא אף לכל בני מינו ותולדותיו אחריו. ועוד, שאין לחיוב זה שיעור של זמן, אלא הוא נצחי לדורי דורות לבאים אחריו - כדכתיב בקרא "וכל פטר חמור תפדה..." (שמות יג, יג).

הכרת הטוב - גם למי שלא עשה דבר רע

הכרת הטוב - היא גם למי שכל טובתו שלא קלקל, וכמו שמצינו אצל הכלב, וכך נאמר (שמות כב, ל): "ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו". וכתב שם רש"י זצ"ל: "אם כן מה תלמוד לומר לכלב, למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שמות יא, ז) "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", אמר הקב"ה תנו לו שכרו".

ולכאורה יש לשאול על מה מקבל הכלב שכר, הרי הוא לא סייע במאומה בעת יציאת מצרים?

למדים כאן שהכרת הטוב אינה דווקא למי שסייע בפועל, אלא אפילו למי שמסוגל להפריע ואינו מפריע, ככלב זה שלא נבח על ישראל, ולא

תקח _____ תורה דיליה

מנע מהם יציאה בנחת ובכבוד, וגם לו היה חלק בקידוש ה' ביציאת מצרים, על כן מגיע לו בשכרו לאכול את הטריפות של ישראל.

אמנם ברור שאין שכר זה כזה, וכפי שמורגל בפי העולם בשמו של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל: מדוע החמור זכה לקדושת בכורה, ואילו הכלב זורקים לו בשר טריפה?

אין זה אלא מפני שהחמור נשא עמם בעול באופן חיובי, לעומתו הכלב רק לא נבח...

בלעם נתבע על חוסר הכרת הטוב לאתונו

מצינו בפרשת בלק (במדבר כב, לב) אצל בלעם הרשע: "ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתונך זה שלוש רגלים, הנה אנוכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי". וביאר בספר חסידים (סימן תרסח): התביעה כנגדו של בלעם היתה מפני שהיה כפוי טובה אל אתונו.

ולמדנו מכאן דבר גדול: הרי בלעם הרשע עמד להשמיד את עם ישראל. והקב"ה אכן שינה את הטבע בכדי שלא יפיק את זממו, אבל על מה הוא נתבע למעשה? על כך שאין לו הכרת הטוב כלפי האתון!

וראיתי בספר אחד שמביא בשם הירושלמי בכלאים: מעשה באדם שהזמין חכם אחד לסעודה, והושיב את הכלב שלו על יד השולחן בסמוך לחכם, שאלו החכם, מדוע הינך מבזה אותי? השיב האיש: חייב אני טובה לכלב על כך שהציל את אשתי.

מקור נוסף: יש הנותנים טעם למנהג הנפוץ - לתת את שיירי האוכל לציפורים בשבת של פרשת בשלח, מפני שהם עשו טובה לעם ישראל, הדבר היה בדור המדבר כאשר ה"ערב רב" הניחו בליל שבת מן בחוץ, בכדי לשים ללעג וקלס את משה רבינו ע"ה שאמר שהמן אינו יורד בשבת, ובאו ציפורים בלילה ולקחו את המן, על כן בכדי להכיר להם טובה על מה שעשו - נותנים להם את שיירי האוכל...

קנין כ"ט ט אהוב" _____ תקט

מדוע השקה הגר"א לופיאן זצ"ל את החתול?

ידועה התמונה של הגר"א לופיאן זצ"ל בה הוא מצולם מתכופף ממרום גילו אל חתול בכדי להשקותו חלב. המחשבה הנפוצה היא שהוא עשה זאת מפני צער בעלי חיים הנלמד מן הפסוק "ורחמיו על כל מעשיו".

אבל בספר במחיצתם (ח"ב) מביא בשם נכדו הגר"ח עוזר גורביץ שליט"א, שהחתול הובא בכדי לסלק את מכת העכברים בישיבה, ומשנודע זאת לגר"א לופיאן זצ"ל טרח והשקהו בחלב באומרו אני חייב לו מדין הכרת הטוב, והוסיף ואמר: "אפילו שהחתול עושה זאת מטבעו והוא נהנה לאכול את העכברים, בכל זאת אין זה פוטר את הנהנה מהחיוב להכיר טובה".

ה. הכרת הטוב לצמחים

על הגאון רבי ישראל גוסטמן זצ"ל שהיה חבר בבית דין של הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל מסופר: דרכו היתה להשקות את גינתו בכבודו ובעצמו, כאשר נשאל מה טעמו, אמר: יש לי הכרת הטוב לצמחים. וסיפר שפעם לקחו הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל לטיול ביער, והצביע על כל מיני צמחים ועצים, ואמר לו את זה אפשר לאכול, וזה מורעל וכו', רבי ישראל זצ"ל לא הבין את כוונת הגר"ח זצ"ל בזה, עד שכעבור זמן בתקופת השואה, הוא הסתובב ביערות ללא שהכניס דבר מאכל לפיו, עד שנזכר בהוראותיו של הגר"ח זצ"ל איזה עשב אכיל, וכך ניצלו חייו. ועל כן אמר - חייב אני הכרת הטוב לצמחים שהצילו את חיי.

ט. הכרת הטוב לדומם

בפרשת וארא כתיב (שמות ז, יט): "ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרותם על יאוריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים". רש"י זצ"ל מפרש על אתר: "לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן".

והדבר צריך עיון, הרי המים אינה מרגישה ואינה עושה מאומה, היא

תקי _____ תורה דיליה

רק סובלת בדומייה את השימוש שנעשה בה על ידי האדם לצורכו, ועל כן נקרא שמה דומם, ומה שייך הכרת הטוב לדומם?

ובהכרח צריכים לומר, גם זאת חייבה אותנו התורה שבכל מקרה נכיר טובה למי שגומל אותה לנו - לא משנה אם מדובר במדבר חי או דומם, בכדי לקבוע בנפשנו מידה מצויינת זו. ויסוד הדברים - עיין בספר ברכת אברהם מאמרים (חלק מדות והשקפות) שהעמיד מאמר נפלא בזה, ושם תמצאנו.

אל תזרוק אבן לבור ששתית ממנו!

במסכת בבא קמא (דף צב:) הגמרא אומרת: "אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא? אמר ליה דכתיב: (דברים כג, ח) "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו".

ופירש רש"י זצ"ל: "דשתית מיניה - ששתית מינה, לא תשדי ביה קלא - כלומר דבר הנצרך לך פעם אחת שוב לא תבזהו".

ועיין בשיטה מקובצת מסכת בבא קמא (דף צב:) שכתב:

"וכתב הרב המאירי ז"ל וז"ל: אף על פי שראוי ליזהר שלא לבזות שום אדם בעולם, מכל מקום ראוי להזהר בזה תכלית האזהרה במה שנתכבד בו ונשתמש בו - שלא יהרהר לבזותו כלל. וכל העושה כן יורה על פחיתות מדה וסגנון טבע פחות ונמאס, ודרך צחות אמרו: בירא דשתית מיניה".

והוסיף שם בשיטמ"ק בשם תלמיד אחד מתלמידי ה"ר יוסף הלוי ז"ל אבן מיגש, וז"ל: "הבור ששתית ממנו לא תשליך בו אבן או דבר אחר - כלומר: לא תזלזל בו ולא תגמול אותו רע אחר שנתהנית ממנו. וזה על דרך משל לשאר הדברים, שמי שבא לאדם ממנו איזו תועלת או נהנה ממנו אין ראוי לו לעשות שום מעשה שיבא לו נזק ממנו. וכבר הביאו שם בגמרא על ענין זה משלים ופסוקים מענין מכות מצרים, וגילו הסבה שנעשו קצתם על ידי אהרן ע"ה.

קנין כ"ט "אהוב" _____ תקיא

וסיפר רבינו ז"ל על רבו הריא"ף ז"ל שאירע לו ענין זה עם איש אחד, ולא רצה לדון אותו כלל כדי שלא ידון אותו במה שיבא לו היזק ממנו, ונמנע זה מניעה גמורה. וזה שהוא ז"ל חלה ונכנס אצל אדם אחר במרחץ שהיה לו בביתו, ונתהנה מהמרחץ הנזכר. אחר כך זימן אותו שישב אצלו עד שיבריא וכיבד אותו הרבה ועשה עמו טובה והבריא. ובהמשך הזמן על האיש ההוא - מטה ידו וירד מנכסיו ונשבר בערבונות וזולתם ונתחייב לתת ממון לבעלי חובות, וירד עד שהוצרך למכור המרחץ הנזכר ולשום אותו לבעלי חובותיו.

ואמר רבינו יצחק ז"ל לא אדון ולא אורה במרחץ הזה לא במכר ולא בשומא ולא בשום דבר המתייחד בו לפי שנתהניתי ממנו. ואם היה זה בדומם שאין לו הרגשה כל שכן וק"ו בני אדם המרגישים בהיזק ובתועלת שיהיה זה שנוי לעשותו והעושהו יוצא משורת המוסר ודרך ארץ".

ובמסכת ברכות (דף סב:) איתא על הפסוק בשמואל (א' כד, ה): "ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט" - אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם, שנאמר (מלכים א' א, א) "והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו".

וזה נובע מאותו היסוד - אין לבזות את מי שנהנה ממנו, אפילו את הדומם.

ובספר מחשבת מוסר (ח"א עמ' תקס) שואל מרן הגרא"מ שך זצ"ל, לכאורה כל הענין הזה אינו מובן, הרי הדבר נראה כ"אביזריהו דעבודה זרה", כי איך שייך לומר על דומם שעשה לו משהו וצריך לא לבזותו, הרי אין עוד מלבדו? אלא בהכרח שכך רצון התורה שנכיר טובה למי שהטיב איתנו - ואפילו לדומם.

אני חב הכרת הטוב לספסל...

וכן מסופר על הגר"א לופיאן זצ"ל: בתום תפלת שחרית אחת הוא שוחח עם מאן דהוא תוך שהוא מקפל את טליתו בעזרת הספסל. הבחור אשר

תקוב _____ תורה דיליה

שם לב שהספסל מלוכלך הלך להביא מגבת בכדי לנקותו. אמר לו הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל: "תן לי להביא את המגבת, כי אני הוא זה שחייב הכרת הטוב לספסל שבו נעזרתי".

בדומה לכך מספרים על הגאון רבי מרדכי שוואב זצ"ל: כאשר בלה לו בגד ויצא מכלל שימוש, לא זרק אותו מיד, אלא נהג לשומרו בתוך שקית זמן מה בתוך ארון הבגדים, רק אחר כך היה שם אותו דרך כבוד בתוך האשפה, בכדי להראות את מידת הכרת הטוב לבגד.

כיוצא בזה - הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל בצעירותו, היה עני מרוד, לרגליו היו זוג נעליים קרועות. בעל הבית שאירח אותו "ימים", הפציר בו שיקח ממנו נעליים חדשות עד שהגאון הצעיר הסכים. לאחר שנים רבות כאשר התפרסם לגאון ופוסק הדור, עבר באותה העיירה, כולם ללא יוצא מן הכלל יצאו לקבל את פניו, למותר לציין שהיה זה כמעט בלתי אפשרי לשוחח עם הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל פנים אל פנים, אך ברגע ששמע שאותו בעל הבית נמצא בקרבת מקום, מיד ביקש שיכניסו אותו למעונו, וכה אמר: "תדעו לכם - כל מה שהשגתי הוא בזכות אותם נעלים שקיבלתי ממנו".

חיוב הכרת הטוב - על הפרטים הגדולים והקטנים כאחד

בספר ברכת אברהם הביא בשם הגאון רבי יהודה לייב חסמן זצ"ל הערה נפלאה בענין זה: בפרשת ויצא (בראשית ל, כג) כתיב: "ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלוקים את חרפתי". ופרש"י זצ"ל: "ומדרש אגדה: כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו - מי שבר כלי זה? בנך, מי אכל תאנים אלו? בנך".

ויש לתמוה בדברי המדרש תמיהה גדולה. וכי רחל אמנו ע"ה אשר כה ייחלה שתזכה לבנים, היה זה רק בכדי שיהיה לה במי לתלות סרחונה!?

הגרי"ל חסמן זצ"ל יישב את הדברים בדרך משל: אדם טובע בים ובא חבירו וקפץ למים והציל אותו וגם כובעו ניצל, דרכו של הניצול להודות

קנין כ"ט ☞ "אהוב" _____ תקיג

לו על עצם הצלת חייו ולא על כובעו. על זה הדרך - אנו מורגלים להודות רק על הדברים הגדולים ואיננו מזכירים את החסדים ה"פעוטים", אבל רחל אמנו ע"ה לא נהגה כן, אלא מלבד ההודאה לה' על לידת בנה, היא הודתה גם על הפרטים השוליים - על כך שלא יתלו בה את הסירחון מעתה ואילך, וזה הביאור בדברי רש"י זצ"ל.

ועל דרך זה כתב לבאר בספר ברכת אברהם, מדוע בברכות השחר אנו מזכירים בפירוט רב - "שלא עשני עבד", "שלא עשני גוי" וכו', היה אפשר לומר ברכה כוללת - "שעשני יהודי". אלא מדרך הכרת הטוב עלינו להרגיש להזכיר ולפרט את כל הטובות ללא יוצא מן הכלל!

סיפורים והנהגות מגדולי ישראל

בספר מאמר מרדכי (ח"א עמ' מז) מסופר על רבי שמעון שוואב זצ"ל: בהגיע סוף זמן חורף הוא נאלץ ליטול הלוואה מהמשגיח רבי ירוחם זצ"ל על מנת שיוכל לנסוע לביתו לחג הפסח. כאשר הודה לו על ההלוואה - גער בו המשגיח זצ"ל ואמר לו, זה בכלל "ריבית דברים!", ואיך העלית בדעתך שמשום נימוס ודרך ארץ אפשר לעבור על הלכה.

לשנה הבאה ביקש ממנו הלוואה בשנית, אבל כבר נזהר להודות לו על כך, למרבה פליאתו שוב גער בו המשגיח זצ"ל "איפה הכרת הטוב שלך?..."

הסביר לו המשגיח זצ"ל פשר דבר - ודאי שאסור לומר תודה על כך שהלווה לו, אבל צריך היה להיות ניכר על פניך שאתה רוצה להגיד תודה אלא שההלכה אינה מאפשרת זאת.

למרן החזון איש זצ"ל היה תלמיד ששמו רבי שלמה כהן זצ"ל, בבעלותו היה בית הדפוס הראשון בבני ברק, ויהי היום וממולו נפתח גם כן בית דפוס. רבי שלמה זצ"ל ניגש למתחרה ולימד אותו את סודות המקצוע. הדבר היה לפלא אצל בני משפחתו, הם פנו אליו בשאלה: אתה לא מיצר את צעדיו - ניחא, אבל מדוע הנך צריך לסייע בעדו?

ענה להם רבי שלמה זצ"ל: "שערי פרנסה - אינם נפתחים בעסק אלא

תקיד _____ תורה דיליה

אצל הקב"ה, עד עתה כל הלקוחות העסיקוני עד למאוד, עתה אנשים ילכו גם אליו ויתפנה לי זמן ללימוד, ועל זה אני חייב להכיר לו טובה!"
ויש לציין שמרן החזון איש זצ"ל קילסו על אמירה זו.

מדוע קרע הסטייפלער זצ"ל את המכתב?

מסופר על מרן הסטייפלער זצ"ל: היתה תקופה שהוא התקשה מאוד להתפרנס. בשכנותו התגורר יהודי בשם הרב ברוך - עולה מארצות הברית. בנו עדיין התגורר בארה"ב. הרב ברוך הציע למרן הסטייפלער זצ"ל שבנו ימכור את הספר - "קהילות יעקב" במקום מגוריו ובכך יקל מעליו עול הפרנסה, וכך הוה.

עברו שנים, הסטייפלער זצ"ל הזדקן ונחלש, וכבר לא היה לו כח במותניו להשיב למכתבים שנשלחו אליו. כאשר הגיע מכתב מבנו של רבי ברוך מארה"ב, למרות חולשתו השיב לו מפני הנימוס מכתב תודה על כל מה שהוא עושה למענו, והעביר אותו לבית אביו על מנת שישלחנו אל בנו.

אך כעבור כמה ימים הגיע הסטייפלער זצ"ל בכבודו ובעצמו לביתו של ר' ברוך וביקש שישב לו את המכתב. כשחזר עם המכתב לביתו הוא קרע אותו וכתב לו מכתב אחר, אבל למרבה הפלא תוכנו של המכתב היה זהה לחלוטין למכתב הראשון מילה במילה. בני ביתו תמהו מאוד על כך כי הכתיבה היתה קשה עליו מאוד, ומסיבה זו כבר לא השיב למכתבים, ואם כן מדוע אפוא קרע אותו בכדי לכותבו מחדש?

הסטייפלער זצ"ל הסביר להם את הנהגתו: רובצת עלי חובת הכרת הטוב לאותו בן של ר' ברוך על כך שעזר לי למכור את הספרים בארה"ב, והיות ואת המכתב הראשון כתבתי מתוך הליכות ונימוסין, אבל האמת שחייב אני להכיר לו טובה, לכן חזרתי לכתוב את המכתב, אך הפעם מתוך רגשי הכרת הטוב!...

ה"אהוב" - יקבל תורה מכל אחד

במדרש שמואל כתב לבאר קנין זה: "כי בהיותו אהוב מכל הבריות - כולם ירצו ללמדו באהבתם אותו".

קנין כ"ט אהוב" _____ תקטו

כלומר - מי שאהוב על הסובבים אותו, כאשר זקוק יהיה לרב או לחברותא או למי שיסביר לו איזה ענין מוקשה וכדומה, לא יחסרו לו מתנדבים לעשות זאת, מאחר שהוא אהוב על כולם. וממילא מובן מדוע נמנית תכונה זו בין קניני התורה, כי אם אין מי שילמד אותו או שיסביר לו דבר מוקשה - בלתי אפשרי לגדול כך בתורה.

עתה שלמדנו שמי שהוא אהוב על הבריות וכך גם על הקב"ה נעשה כלי קיבול ראוי לקבל תורה, וכן למסור אותה לאחרים, כי כך כולם ירצו ללמוד ממנו, ומן השמים נפתחים לו שערי תורה - בזה נבין מדוע לכל הגדולים בכל הדורות, היתה רגישות גבוהה עד למאוד בכל עניני בין אדם לחבירו, כי גם כשלעצמו הדבר חשוב לאין תכלית, אבל הדרך של "אהוב על המקום ועל הבריות" - היא המוליכה לזכייה בתורה.

לכן רוצה אני לסדר כאן עובדות שהיו אצל גדולי ישראל, אשר ימחישו לנו את הנהגתם בענין וכך נלמד אנו ממעשיהם:

"ברוך ה' אלוקי שמעון בן שטח"!

במדרש דברים רבה (פרשה ג ג): "מעשה ברבי שמעון בן שטח, שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצווארו. אמרו לו: רבי (משלי י, כב) "ברכת ה' היא תעשיר", אמר ליה רבי שמעון בן שטח: חמור לקחתי, אבן טובה לא לקחתי, הלך והחזירה לאותו ישמעאלי, וקרא עליו אותו ישמעאל - ברוך ה' אלוקי שמעון בן שטח"!

מידת הרגישות לכבוד הזולת של הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל

בספר המשגיח דקמניץ (פרק ח) הביא סיפור נפלא על רבינו הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי זצ"ל, וז"ל: "סיפר רבי בן ציון ברוק זצ"ל: טיילתי פעם עם רבי חיים עוזר גרודז'נסקי זצ"ל ביער, התקרב אלינו אדם שהתקשה מאוד בדיבורו, ושאלנו: היכן בית רופא פלוני? לא רציתי לעזוב לבדו את רבי חיים עוזר זצ"ל והראתי באצבע לאיש להיכן עליו ללכת כדי

תקטז _____ תורה דיליה

להגיע לרופא. רבי חיים עוזר זצ"ל לא הסכים לכך אלא בקשני שאלך איתו יחד ואראה לו את הדרך עד הרופא. כשחזרתי השתוממתי לראות שרבי חיים עוזר זצ"ל עמד כל הזמן על מקומו וממתין לשובי. הסביר לי כי איש זה מתקשה מאוד בדיבורו והוא חש בושה כל אימת שצריך לשאול דבר מה מבני אדם, לכן נחוץ היה שאתה בעצמך תלווה אותו בדרכו לרופא בכדי למנוע ממנו בושה מיותרת"...

מדוע לא התפלל הגרש"ז זצ"ל בישיבה?

מסופר על הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל: פעם התבטא כי משתוקק הינו מאוד להתפלל תפילה ישיבתית. לשמע הדברים העיר חתנו - בשכונתך - "שערי חסד" עומדת לתפארה ישיבת "מעלות התורה" של בנך הגר"ש שליט"א, מדוע אינך מתפלל שם?

ענה לו רבינו זצ"ל: בימי בין הזמנים לא מתקיימות תפילות בישיבה, ובאותה תקופה אהיה מוכרח לחזור להתפלל במנין ה"בעלי בתים", ולכן לא אוכל לעשות כדבר הזה לפגוע בהם בעובדה שבאמצע הזמן אני לא מתפלל עמם, ואילו בבין הזמנים - בלית ברירה אני מתפלל איתם, הפגיעה בכבודם קשה עלי...

"איש טוב מבשר טוב, יישר כוחך ששימחתני"

מסופר על הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל: בזמנו היה יהודי ממכירי הגאון בשם "משה", כאשר הגיע זמנו להתגייס לצבא והיה חשש גדול שיגויס ולא יוכל להשתחרר, רבי יצחק אלחנן זצ"ל היה מודאג ביותר ואף עסק רבות בניסיון לשחררו מהצבא.

באחד הימים - רבי יצחק אלחנן זצ"ל ישב בבית הדין, לפתע דפק מישהו בדלת, והכניס את ראשו פנימה ובישר בקול מתוך התרגשות רבה "משה שוחרר מן הצבא", רבי יצחק אלחנן זצ"ל הפטיר לעברו - "תודה רבה לך על הבשורה הטובה, ברכה והצלחה יחולו על ראשך - איש טוב מבשר טוב,

קנין כ"ט ☞ "אהוב" _____ תקיז

ישר כוחך ששימחתני". לא חלפו אלא שתי דקות, ושוב דפק אי מי בדלת ובישר: "משה שוחרר מן הצבא". רבי יצחק אלחנן זצ"ל עשה את עצמו כאילו אינו יודע מאומה, וחזר ואמר לעברו את אותן מילים שאמר לראשון. וכך חזר ונשנה הדבר כחמש עשרה פעמים בהם - רבן של כל בני הגולה הודה לכל אחד מהמבשרים כאילו הוא זה אשר השמיע לו את הבשורה המשמחת לראשונה!

למי הורה הגרי"ח זוננפלד זצ"ל לגשת אל העמוד?

סיפור נוסף - על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל רבה של ירושלים של מעלה: שבועות אחדים לפני ראש השנה, נפטר בעל התפילה הקבוע של תפילת מוסף בימים הנוראים בבית הכנסת בו כיהן כרב הגרי"ח זוננפלד זצ"ל. בתום ימי השבעה פנו זקני העדה אל רבם זצ"ל ושאלוהו מה לעשות בענין בעל תפילה. הגרי"ח זצ"ל השיב להם, שהוא כבר ידאג לכך שיימצא בעל תפילה ראוי.

ימים חלפו, והנושא לא הוזכר כלל. בימי הסליחות שבו הזקנים והגבאים והביעו בפני הרב זצ"ל את דאגתם בדבר מציאת ש"ץ הגון כיאה לקהילתם המכובדת.

הגרי"ח זצ"ל חזר על דבריו מהפעם הקודמת, ואמר, אל לכם לדאוג, הענין יסודר. הם אכן נרגעו מדבריו, אך היו סקרנים לדעת במי נתן הרב זצ"ל את עינו. משהגיע ערב ראש השנה פשטה הסקרנות בכל הקהילה, ושוב נשאל הרב זצ"ל מהי התוכנית, התשובה אשר יצאה מפיו - היתה זהה לקודמתה.

ראש השנה הגיע, זה עתה נסתיימה קריאת התורה של היום הראשון, הכל ציפו בדריכות לש"ץ אשר יישלח אל התיבה להתפלל תפילת מוסף. כל העיניים היו מופנות אל הרב זצ"ל. לפתע קם הרב זצ"ל ממקומו, ניגש אל בנו של הש"ץ שנפטר, ואמר לו: גש אל העמוד והתפלל מוסף, בדיוק כפי שעשה אביך המנוח!

תקיה _____ תורה דיליה

האיש הצעיר היה מופתע ביותר, הוא לא העלה כלל אפשרות זו על דעתו. "מעודי לא שימשתי כש"ץ בתפילת מוסף של ר"ה, וגם לא הכנתי כלל את התפילה" - אמר האיש.

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ענה לו בקול מרגיע: הרי שנים רבות שמעת את אביך, אתה מכיר את דרכו בתפילה. גש אל העמוד ואין כל ספק שגם תצליח!

הש"ץ הצעיר כיבד את דברי הרב זצ"ל, וניגש אל העמוד. רבים בקהל זקפו את גבותיהם בתמיהה, אך לא אמרו דבר. לאחר התפילה ניגשה קבוצה מנכבדי העדה אל הרב זצ"ל, ואמרו לו בדרך ארץ: "קיבלנו בהכנעה את החלטת הרב, אולם ילמדנו רבינו - כיצד הדברים מתיישבים עם ההלכה המקובלת שאסור לאבל להתפלל לפני העמוד בימים הנוראים?"

ענה להם הגר"ח זצ"ל: היודעים אתם כי בעזרת הנשים בבית הכנסת התפללה גם אלמנתו של מיודענו הש"ץ ז"ל. יכולים הנכם לתאר לעצמכם מהי מידת עגמת הנפש והצער שהיא חשה ביום זה, אשר בעלה היה אמור לעבור בו לפני התיבה? ויותר מכך - מהו גודל הכאב שהיה מציף את לבה אילו אדם זר היה עובר לפני התיבה במקומו של בעלה. רציתי להקטין ולו במעט את יגון האלמנה עד כמה שניתן, ועל כן החלטתי לשלוח את האדם שבעיניה הוא הקרוב ביותר לבעלה. ומי יכול להיות קרוב יותר מאשר בנה שלה?

שקלתי היטב גם את העניין ההלכתי שהעליתם בדבריכם - סיים הרב זצ"ל, אולם נזכרתי כי ההלכה קובעת - עיינו במשנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק ז', שכאשר אין אחר, מותר לאבל להיות חזן.

במקרה שלנו, כשהאלמנה נכחה בבית הכנסת, הרגשתי שכביכול אין אדם אחר היכול לשמש כש"ץ מלבד בנה!

הגר"א פאם זצ"ל - גאונות במידות

נביא לסיום סיפור נוסף ממנו ניתן ללמוד לקח גדול:

קנין כ"ט אהוב" תקיט

היה זה יום שישי אחרי צהרים כאשר נשמע צלצול הטלפון בביתו של הגאון רבי אברהם יעקב הכהן פאם זצ"ל. מן העבר השני של הקו נשמע קולה של אישה צעירה - יולדת טרייה - מתושבות השכונה של הרב זצ"ל: "עוברים עלי ימים קשים - ראש הישיבה, ידי מלאות עבודה בטיפול בתינוק הקטן, ושאר הילדים עדיין לא לבושים ורחוצים לשבת, חלק מהתבשילים טרם הוכנו, ובעלי מתעתד לחזור מהעבודה רק בעוד שעה. התקשרתי לרופא לשאול אם במצבי אוכל לעשות בשבת פעולות מסוימות הקשורות בטיפול בתינוק. הרופא השיב לי: "אני רופא ילדים במקצועי, אינני רב ופוסק. אם יש לך שאלות בהלכות שבת, אני מציע לך לפנות לרב".

כשאמרתי לו שאינני יודעת למי להתקשר, ענה לי: לדעתי, תפני להרב פאם שליט"א. שמעתי לעצתו וזוהי הסיבה שאני מתקשרת עכשיו לראש הישיבה...

הרב פאם זצ"ל הגיב בעדינות ובמילים רכות: "צר לי, אך לא אוכל לענות על שאלתך מיד, אך אתקשר אלייך בהקדם עם תשובה לשאלתך". למען האמת ידע הרב פאם זצ"ל את התשובה לשאלתה ההלכתית, לדעתו הפעולות הללו אסורות בשבת. הרב פאם זצ"ל יכל לענות בפשיטות: "אסור!" ולהמשיך בתלמודו או בהכנותיו לכבוד שבת, אך הרב פאם זצ"ל לא מסוגל היה לנהוג כך, כי הוא הבין מטון דיבורה שמצב רוחה ירוד.

כעשר דקות אחרי ניתוק השיחה, צלצל פעמון דלת הכניסה בביתה של האישה הצעירה. בפתח ניצבה נכדתו של הרב פאם זצ"ל מלווה בחברתה, הן באו כדי לעזור לה בהכנות לשבת. אחת מהן רחצה את הפעוטות, בעוד השנייה מסייעת בעבודת המטבח.

חצי שעה לאחר מכן התקשר הרב פאם זצ"ל לביתה של אותה אישה. איך מסתדרים העניינים? שאל.

"הו, ראש הישיבה, אין מילים בפי להודות לך, הבנות היו לי לעזרה נפלאה!"

טוב, טוב מאוד! הגיב הגר"א פאם זצ"ל, ובאשר לשאלתך - אין היתר על פי ההלכה לעשות דברים אלה בשבת.

תקב _____ תורה דיליה

"זה בסדר גמור - ראש הישיבה, שאלתי נבעה מתוך לחץ של עבודה, ומחשש שלא אסיים כראוי את ההכנות לשבת, אך הודות לעזרה ששלח ראש הישיבה, הכול תחת שליטה ב"ה, ואני הרבה יותר רגועה"...

"אהוב" - הוא מי שרגיש לרגשותיו של הזולת

ראינו בחוש כיצד גדולי ישראל היו קשובים לרגשותיו של הזולת, זוהי הדרך להגיע להיות "אהוב"!

היוצא לנו מכל זה: אם ננהג כראוי מתוך מדות טובות ודרך ארץ, וכך נהיה אהובים על הבריות ובאמצעותנו יתקדש שם שמים, בזה נוכל לגדול בתורה ולהשפיע תורה לאחרים. כי "כל שרוח הבריות נוחה הימנו - רוח המקום נוחה הימנו", והקב"ה ימסור לנו את חלקנו בתורתו הקדושה.

